

Inclusief onderwijs

Hoe geef ik er vorm aan?

Door: Jan Hooiveld

Dit artikel wil inzicht bieden in de ontwerpprincipes van een inclusieve school en aangeven welke competenties van belang zijn voor een leraar in een inclusieve school. Hoe geef je vorm aan een school die goed is voor álle kinderen? Om deze vraag te beantwoorden maken we gebruik van het model schoolontwerp en van voorbeelden van inclusieve scholen uit Groot-Brittannië (Londen) en Oostenrijk (Graz).

Voor de duidelijkheid: een inclusieve school is een school die geen kinderen buitensluit. In het spraakgebruik zijn dat meestal scholen die ook gehandicapte kinderen, of kinderen met een SO of SBO indicatie opnemen. Maar in wezen gaat het er om dat een school kinderen die op vele manieren verschillen aan zich kan binden. Het gaat om kinderen met verschillende intelligentie, vorderingen, leerstijl, sociaal economische achtergrond, etnische afkomst, lichamelijke mogelijkheden en nog veel meer.

Achterliggende gedachte in dit artikel is dat een school bewust ontworpen kan worden, zodat de school een goed antwoord kan geven op de vragen die de omgeving stelt. Als een school inclusief wordt, houdt dat per definitie in dat een belangrijk onderdeel van de interne omgeving, de schoolbevolking, een belangrijke verandering ondergaat. Een inclusieve school stelt zich open voor alle kinderen, zonder hieraan beperkingen te stellen. De belangrijkste opdracht voor een inclusieve school is dus onderwijs dusdanig te ontwerpen dat alle kinderen er baat bij hebben. Omgaan met verschillen tussen kinderen, en er voor zorgen dat alle kinderen kunnen samenleven in de school, vloeien daaruit voort. In dit artikel gaan we op een systematische manier na waar in het inhoudelijk ontwerp van de school aandacht aan besteed moet worden, zonder één model voor inclusief onderwijs voor te schrijven.

Een goed schoolontwerp is op zich zelf niet voldoende. Het denken en handelen van de leraar daarbinnen zijn minstens zo essentieel. Echt inclusief onderwijs geven lukt alleen als de leraren bepaalde waarden delen. Deze waarden zijn redelijk te benoemen. Het handelen van de leraar in een inclusieve school wordt daarnaast vooral bepaald door de manier waarop de leraar omgaat met een aantal, schijnbaar, tegenstrijdige eisen. Het handelen van de leraar in een inclusieve school kan succesvol zijn als hij weet om te gaan met een aantal paradoxen.

Dit artikel is geen betoog voor nut en noodzaak van inclusief onderwijs. Overwegingen voor en tegen zijn op andere plaatsen voldoende gemaakt. Wel is duidelijk dat kiezen voor inclusief onderwijs een keuze is voor en vanuit een bepaalde kijk op mensen en kinderen. Hoewel het economisch argument, dat inclusief onderwijs uiteindelijk goedkoper is,

APS

Postbus 85475
3508 AL Utrecht
Tel. (030) 285 66 00
Fax (030) 285 68 88
Zwarte Woud 2
3524 SJ Utrecht

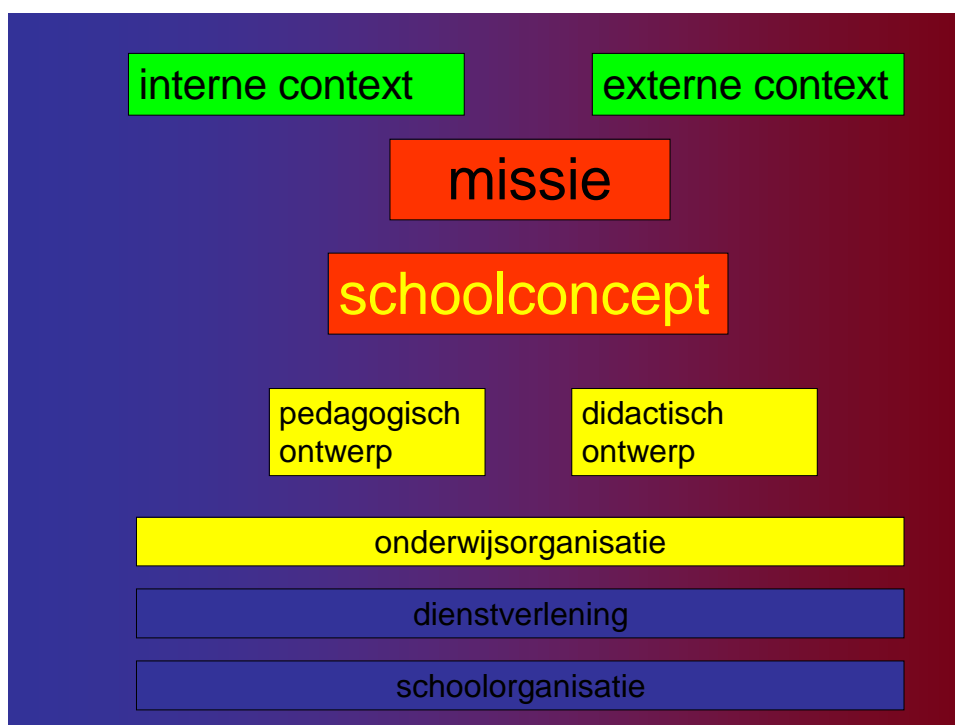
waarschijnlijk wel geldig is, levert dit niet de motivatie en denkkraft op om het te bereiken.

Voor wie het wil zien, is met name in buitenlandse voorbeelden voldoende aangetoond dat alle kinderen in een inclusieve school baat hebben bij het onderwijs:

- De leerwinst voor alle kinderen wordt groter.
- De capaciteiten om samen te werken worden groter.
- De onderlinge acceptatie van kinderen neemt toe.

Hier gaat het vooral om vast te stellen wat er nodig is om dit succes te bereiken.

Model schoolontwerp

In dit artikel maak ik gebruik van het model schoolontwerp. Dit model biedt een denkdiscipline om succesvol scholen te ontwerpen en te herontwerpen. De denkvolgorde in het model is dwingend. Wat het ontwerpen oplevert is afhankelijk van de situatie, en de deskundigheid en creativiteit van de ontwerpers.

“Sleutelbegrip bij het werken met het model schoolontwerp is consistentie”

Hoofdstappen in dit model zijn:

1. analyse en interpretatie van de context
2. maken van een ontwerp op hoofdlijnen: bepalen van de opdracht (missie) van de school en het vaststellen van dewerkende principes om de missie te bereiken (onderwijsconcept)

3. invulling van de details door het maken van ontwerpen voor pedagogiek, didactiek, onderwijsorganisatie, dienstverlening en schoolorganisatie.

Sleutelbegrip bij het werken met het model schoolontwerp is consistentie. Is het ontwerp op hoofdlijnen een passend antwoord op de analyse van de omgeving. Komen de detailontwerpen werkelijk voort uit het schoolconcept en passen de deelontwerpen bij elkaar. Succes van het schoolontwerp is afhankelijk van de kwaliteit van de analyse van de omgeving en van de interne consistentie van het ontwerp.

Analyse van de context

Differentiatie

Tegemoet komen aan verschillen tussen kinderen

Kinderen verschillen op vele manieren...

- Sociale laag
- Etniciteit
- Intelligentie
- Voorafgaand leren
- Ervaringen
- Interesse
- Mobiliteit
- Gezondheid
- Vitaliteit
- Religie
- Opvoeding
- Ontwikkelingsfase

Welke aspecten van de *interne* context zijn van belang? Duidelijk is dat een inclusieve school te maken krijgt met een zeer diverse schoolbevolking. Het is belang om zicht te krijgen op de aard van de verschillen tussen kinderen en het belang van deze verschillen voor het onderwijsontwerp te bepalen. Het onderwijsontwerp is gericht op een optimale vervulling van de onderwijsbehoeften van leerlingen. Onderwijs kijkt meestal naar verschillen in leervorderingen, leercapaciteiten en leerstijlen.

Maar zoals de onderwijssociologie aantoont, is identificatie met de school een belangrijke voorwaarde voor leren. Daarom is het van belang rekening te houden met de sociaal- culturele achtergrond van de leerlingen. Leerlingen met een lichamelijke beperking hebben mogelijk verzorging nodig. Kinderen met een communicatieve beperking vragen om specifieke vaardigheden van leraren.

Voor een goed school ontwerp is het van belang om goed zicht te hebben op de diversiteit van de school bevolking en een reële inschatting te maken van de consequenties van deze verschillen voor het onderwijs, waarbij de waarschuwing op zijn plaats is dat sommige verschillen minder groot zijn dan ze lijken, omdat we te maken hebben met kinderen die één kenmerk delen. Zij kunnen en willen zich allemaal ontwikkelen en dus leren.

Andere aspecten van de interne context zijn de geschiedenis van de school en de opvattingen en werkmoraal van leraren. De werkopvattingen van leraren zijn heel bepalend voor wat er mogelijk is op een school. Belangrijk zijn opvattingen over kinderen, over de verhouding tussen ontwikkeling en leren, de visie op leren en de visie op het groeperen van leerlingen. Hoewel in wetenschappelijke kringen de constructivistische opvatting over leren al lang opgeld doet, leeft bij veel leraren nog vooral de behavioristische kijk op leren. Dit houdt ook in dat leraren het curriculum vooral lineair zien, en minder concentrisch. Leraren houden vaak vast aan het idee dat onderwijs en leren in groepen plaatsvindt en minder een individuele aangelegenheid is. Voor inclusief onderwijs lijken opvattingen die aansluiten bij constructivisme, een concentrisch denken over het curriculum en het centraal stellen van het lerende individu vruchtbaarder.

“De werkopvattingen van leraren zijn heel bepalend voor wat er mogelijk is op een school.”

Zoals bij alle aspecten van de analyse van de context geldt ook hier dat het in de eerste plaats belangrijk is de feiten te kennen. Een tweede stap is het trekken van conclusies en het formuleren van de opdracht, die volgt uit de analyse van de werkopvattingen van leraren. Analyse van de opvattingen van leraren kan in verschillende omstandigheden leiden tot verschillende conclusies. Deze kunnen variëren van aansluiten bij de bestaande opvattingen, bijstellen van de inclusieve ambitie tot het opzetten van een campagne om leraren de gelegenheid te geven hun opvattingen bij te stellen.

In de *externe* context zijn in het licht van inclusief onderwijs vooral de bestuurlijke steun en de mogelijkheid om middelen anders, flexibel, in te zetten van belang. Kinderen die extra aandacht van opvoeders en verzorgers of specifieke middelen nodig hebben, hebben die nodig onafhankelijk van de plaats waar ze zich bevinden. Inclusief onderwijs realiseren, betekent dat regulier onderwijs specialer wordt. Dit kan niet zonder verplaatsing van middelen.

Ervaringen met inclusief onderwijs in binnen- en buitenland laten zien dat het flexibel inzetten van de beschikbare middelen een belangrijke factor voor succes is. In Nederland zijn de onderwijsmiddelen behoorlijk gefixeerd. De verdeling van de middelen ligt vast en wordt door belanghebbenden bewaakt. Inclusief onderwijs realiseren vraagt om het goed in kaart brengen van de regionale en landelijke situatie en het creatief zoeken naar oplossingen, zelfstandig en in samenwerking met andere instellingen. Dit vraagt om actief besturen.

Andere belangrijke actoren in de externe context zijn:

- Het samenwerkingsverband.
- De regio in het kader van passend onderwijs.
- De inspectie van het onderwijs.
- De georganiseerde ouders.
- De concurrerende scholen.
- De vervolgscholen.

Missie

De missie van de school is de opdracht die de school zich stelt. Een inclusieve school zal altijd in de missie een uitspraak doen, die weergeeft dat de school een school voor alle kinderen wil zijn.

De Cleves Primary School in Londen formuleert haar missie als volgt:

- Afzondering beperken.
- Het gevoel erbij te horen bevorderen.
- Verschillen vieren.
- Leren en onderwijzen in een 'echte' omgeving.
- Alle kinderen delen dezelfde ervaring door deel te nemen aan dezelfde onderwijs activiteiten.

Deze uitspraak kan versterkt worden door uitspraken over de gewenste, na te streven, uitkomsten:

- Leerresultaten.
- Pedagogische opbrengsten.
- Relatie met de buurt.
- Relatie met ouders.

De missie wint aan kracht als deze uitspraken gedaan worden vanuit een expliciete waardenoriëntatie. Deze kan zich richten op algemeen menselijke waarden als humaniteit. Mededogen is een sterke waarde als het gaat om inclusief onderwijs. Mededogen verwijst naar onderwijs waarbij ieder kan zijn wie hij is, terwijl mensen elkaar helpen gelukkig te worden en ongeluk te vermijden.

Het kan ook om maatschappelijke waarden gaan zoals participatie voor iedereen, dan wel het tegengaan van uitsluiting. Het is ondersteunend voor inclusief denken begrippen als "handicap" te herdefiniëren. Handicap is dan niet het onvermogen van een individu, maar het onvermogen van een maatschappij of de school, om de betrokkenen een plaats te geven.

Onderwijsconcept

In het onderwijsconcept van inclusieve scholen vallen de volgende aspecten op;

- Het primaat van de pedagogie; het gaat in de school in de eerste plaats om opvoeding.
- De school streeft de individuele ontwikkeling van kinderen na.

- Het onderwijs is gedifferentieerd, verschillen tussen kinderen zijn uitgangspunt.

Anders zijn is in inclusieve scholen gewoon. Inclusieve scholen realiseren zich dat het in onderwijs in de eerste plaats om pedagogie gaat. De school is de plaats waar kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen en waar de kinderen leren zich in te voegen in de maatschappij. Inclusieve scholen nemen een bredere opdracht aan dan de leerlingen vaardigheden aan te leren op het gebied van lezen, taal en rekenen. Het onderwijs richt zich ook op het verwerven van zelfkennis, het leren herkennen van eigen behoeften en die van anderen. Samenleven en samenwerken zal op inclusieve scholen een belangrijk thema zijn.

“Anders zijn is in inclusieve scholen gewoon.”

Het primaat van de pedagogie betekent ook aandacht voor de (basis) behoeften van leerlingen. Leren als hoger cognitief proces vraagt om motivatie. Er zijn meer kansen op gemotiveerd leren als de leerlingen weinig negatieve stress ervaren. Angst en stress zijn geen optimale begeleiders van leren. Maar ook het welbevinden van leerlingen is van belang. Honger en pijn en gebrek aan rust zullen het leren eerder belemmeren dan versterken. Stevens en anderen hebben het belang van de behoeften aan relatie, autonomie en competentie regelmatig op de agenda gezet. De behoefte aan relatie, de behoefte er bij te horen is essentieel, en is een peiler van inclusief onderwijs. Inclusieve scholen zullen dan ook actief beleid voeren op het punt van de onderlinge acceptatie en de goede omgang. Op goede inclusieve scholen valt altijd het pedagogisch klimaat op. Ofsted, de Britse onderwijsinspectie, merkte over de Cleves Primary School in Londen op: *“The school has a powerful ethos. Pupils demonstrate considerable maturity and respect for others which stems from the inclusive nature of the school.”*

Inclusieve scholen onderscheiden zich doordat ze het individu en de individuele ontwikkeling als uitgangspunt nemen. Het gemiddelde is in deze scholen geen maat, wel de leeropbrengst van ieder individu. De gerichtheid op het individu wordt zichtbaar als leerlingen in en om zich zelf gewaardeerd worden, maar ook doordat de school op het individu toegesneden hoge verwachtingen heeft. De school zal zich richten op het wegnemen van leerbarrières.

“Samenleven en samenwerken zal op inclusieve scholen een belangrijk thema zijn.”

Echt inclusieve scholen zullen de verschillen tussen kinderen als uitgangspunt nemen en bijgevolg veel aandacht besteden aan differentiatie. De differentiatie is *divergent*. Zij is dus niet gericht op het behalen van groepsdoelen, maar stelt voor de individuele leerling individuele doelen. In een inclusieve school zul je verschillende kinderen gelijktijdig bezig zien met verschillende opdrachten of taken.

Op inclusieve scholen richten leraren hun onderwijs voor verschillende kinderen in vanuit een helder inzicht in de ontwikkeling van kinderen en

in de onderwijshoudens. Leraren op inclusieve scholen werken vanuit een inzicht in leerlijnen, hoe dan ook geformuleerd en vastgelegd.

Een ander thema in het onderwijsconcept van inclusieve scholen is dat van het eigenaarschap van het leren, hoewel dit mogelijk niet voor alle inclusieve scholen in dezelfde mate geldt. Eigenaarschap van eigen leren en de betrokkenheid bij het leren zijn belangrijke motivationele aspecten van het onderwijs. Zij worden versterkt als de leerling keuze mogelijkheden heeft en zelf initiatieven kan ontplooien.

Pedagogisch ontwerp

Het pedagogisch ontwerp van een inclusieve school kenmerkt zich door een herkenbare huisstijl. Volwassenen in de school hebben een gelijksoortige manier van omgaan met de leerlingen. Hun gedrag is dusdanig gelijksoortig dat ze voorspelbaar zijn voor kinderen en betrouwbaar zijn voor collega's. Een pedagogische huisstijl krijgt het makkelijkst vorm als de volwassenen waarden delen. Een gezamenlijke waardenoriëntatie is bijna voorwaarde voor gezamenlijk pedagogisch handelen. Met een gezamenlijke waardenoriëntatie kunnen de volwassenen voorleven wat ze van de leerlingen verwachten.

Aspecten die in de pedagogische huisstijl die in een inclusieve school van belang zijn, gaan steeds over de verhouding tussen het autonome en authentieke individu en samenleven in een groep.

- Respect voor kinderen, onderling respect tussen kinderen.
- Acceptatie en veiligheid.
- Begrip voor verschillen.
- Eigenaarschap van eigen ontwikkeling.
- Samenwerken en samenleven.
- Onderlinge hulp.

Sommige aspecten van het pedagogisch handelen vragen om een meer systematische aanpak. In de eerste plaats geldt dit voor een actief beleid om kinderen zich thuis te laten voelen op school. Dit kan bijvoorbeeld vorm krijgen in een introductieprogramma voor kinderen die nieuw zijn op school. In zo'n programma kan de school zijn gastvrijheid tonen. Een aanpak van pesten is gewenst. Pesten is een moeilijk uit te roeien kwaad dat groot effect heeft op het welbevinden en zich thuis voelen van kinderen.

Veel leraren ervaren een grens van inclusiviteit bij de gedragsproblemen van kinderen. Het is daarom belangrijk dat leraren zich gesteund weten in een gezamenlijke aanpak van gedragsproblemen.

Didactisch ontwerp

Het didactisch ontwerp is gericht op onderwijs aan verschillende kinderen. Kinderen hebben een verschillende onderwijsbehoefte.

Bij een kinderen in een groep zijn er altijd meer of minder grote verschillen wat betreft de inhoud van het onderwijs. Kinderen verschillen als het gaat over de voor hen haalbare onderwijsdoelen. Kinderen verschillen ook in de manier waarop ze die doelen kunnen bereiken. Zij hebben een verschillende leerstijl en zijn op verschillende manieren afhankelijk van de ondersteuning van volwassenen. Verschillen in onderwijsbehoeften slaan dus op wat de kinderen kunnen leren en op hoe ze leren.

Leraren bereiden hun lessen voor met het oog op verschillen. Daarom moeten zij flexibel kunnen omgaan met de leerstof. Dit vraagt om een goede kennis van leerlijnen en om methodisch werken zonder gebonden te zijn aan een methode. Voorwaarde om te differentiëren is een adequate registratie en planning.

Verschillen tussen kinderen vragen om een gedifferentieerde benadering. De opdracht voor inclusieve scholen is differentiatievormen te ontwikkelen die recht doen aan de verschillen tussen kinderen maar ook de ontmoeting tussen verschillende kinderen in stand houden. Deze differentiatie zal in hoge mate divergent moeten zijn. In een heterogene groep zullen niet alle kinderen kunnen werken aan dezelfde doelen. In Nederland is er een tendens om te werken met groepsplannen. Hierbij is de lineaire structuur van het curriculum uitgangspunt. Kinderen krijgen, afhankelijk van hun onderwijsbehoeften (hier vooral bepaald door hun positie op de leerlijn), les in verschillende subgroepen.

"Voorwaarde om te differentiëren is een adequate registratie en planning"

In Oostenrijk, in en rond de stad Graz, wordt de oplossing gezocht in de interne differentiatie in de klas. Kinderen werken aan een zelfde onderwerp of thema, maar werken aan verschillende verwerkingsopdrachten.

Onderwijsorganisatie

Inclusief onderwijs keert zich tegen het scheiden van kinderen. Dit principe geldt ook binnen de school. Kinderen zullen elkaar moeten ontmoeten. Dit vraagt om heterogene groepen. In heterogene groepen zijn kinderen aanwezig met verschillende kenmerken. De oplossing van speciale klassen in een school is maar zeer beperkt inclusief te noemen.

Het is overigens de vraag of de traditionele klas, een groep kinderen met een eigen leraar, de beste oplossing is voor een inclusieve school. In je eentje verantwoordelijk zijn voor een groep kinderen met grote onderlinge verschillen is een schrikbeeld voor veel leraren. In de Cleves School in Londen wordt gewerkt met grotere eenheden van rond de honderd kinderen. Leraren werken als een team, waarin ieder leraar zich min of meer specialiseert. Het lerarenteam is aangevuld met verschillende specialisten, zoals remedial teachers en leraren Engels als *additional language*. Leraren werken hier dus niet met een vaste groep.

In Graz wordt de oplossing gezocht in het verdubbelen van de bemanning. In groepen met een aantal voor SO geïndiceerde kinderen werken twee leraren samen, één met een reguliere, en één met een SO-opleiding. Naar behoefte krijgen zij ondersteuning van een verzorger, of een specialist zoals een *native speaker* gebarentaal als er een aantal kinderen met gehoorproblemen in de klas zitten.

De interne begeleiding op een inclusieve school krijgt een specifieke rol. De interne begeleiding helpt leraren de onderwijsbehoeften van kinderen in kaart te brengen en vervolgens om adequate onderwijsvormen te ontwikkelen om aan de verschillende onderwijsbehoeften te voldoen. De interne begeleider kan leraren ondersteunen bij:

- Het organiseren van differentiatie.
- Het opheffen van barrières voor leren en participatie.
- Het omgaan met moeilijk gedrag.

De interne begeleider kan ook een belangrijke rol spelen bij het toebedelen van extra middelen om inclusie mogelijk te maken, denk aan de inzet van remedial teachers, verzorgers en specialisten van buiten.

Dienstverlening

De relatie ouders en school is een terugkerend thema als het om inclusief onderwijs gaat. Meestal wordt de term partnerschap gebruikt om deze relatie een naam te geven. Zulk partnerschap is niet vanzelfsprekend. Identificatie met de school is een voorwaarde om de leerling te laten leren. Identificatie met de school is een voorwaarde om de ouder partner te laten zijn. Identificatie van de ouders met de school zou wel eens een direct verband kunnen hebben met de mogelijkheden voor leerlingen om zich te identificeren. Identificatie heeft alles te maken met gedeelde waarden. Het lijkt er op dat een intensief gesprek tussen ouders en school van groot belang is.

In een aantal geslaagde voorbeelden van inclusief onderwijs zijn dit partnerschap en de het doorlopende gesprek tussen ouders en school te herkennen. Inclusieve scholen tonen zich brede scholen. Ze zijn laagdrempelig voor ouders. Je ziet in deze scholen bijvoorbeeld een oudercafé, of er zijn gesprekskringen voor ouders. Ouders zijn steeds zichtbaar in de school. Ouders kunnen er ook iets halen. Voorbeelden zijn taal- en opvoedingscursussen. De naschoolse opvang en de opvang van jonge kinderen zijn goed geregeld en met school verbonden.

Schoolorganisatie

Inclusief onderwijs is complex. Zowel intern als extern zijn er vele werkrelaties. De leraar kan er niet meer koning zijn in eigen klas. Dit vraagt om een cultuur waar samenwerking gewoon is. Inclusief onderwijs is waardengeladen. Deze waarden zijn herkenbaar in de schoolcultuur. Het gaat om waarden als gelijkwaardigheid van mensen, mededogen, kansen geven, zelfbeschikking. De school is doortrokken van deze waarden. Leraren en andere professionals in de school

vertellen als het goed is hetzelfde verhaal. Waarden die voor de omgang met kinderen gelden geleden ook voor de onderlinge omgang van volwassenen in de school.

Een dergelijke schoolcultuur ontstaat niet vanzelf. In voorbeelden van geslaagde inclusieve scholen is een directe en sterke invloed van de schoolleiding te zien. De schoolleiding is de drager van de waarden van de school en van de belangrijkste werkconcepten. Op geslaagde inclusieve scholen is duidelijk inhoudelijk, en misschien wel charismatisch leiderschap te zien.

Op inclusieve scholen heerst een economie van het tekort er is vaak veel, maar dat is net niet genoeg om de volgende situatie het hoofd te bieden. De school moet actief zijn in het verwerven van fondsen en durven uitgeven. "Wat nodig is doen we. De financiering regelen we later wel" zei een directeur van een Engelse inclusieve school. Deze directeur was trots op haar jaarlijks tekort. Scholen met een inclusief karakter zijn gebaat bij enige flexibiliteit in het omgaan met financiën. Een aanpak waar alle geld al is uitgegeven of bestemd voor het boekjaar begonnen is, beperkt de mogelijkheden.

Inclusief onderwijs vraagt ook één en ander van het personeelsbeleid. Kern hiervan is dat mensen worden ingezet vanuit hun kwaliteit. Degene die iets goed kan moet dat het liefst ook doen. Veel personeel is niet altijd beter. We zagen een voorbeeld in Londen waar een school met een leerling/volwassene ratio van 7:1 beter inclusief onderwijs kon realiseren dan een school met een verhouding 5:1. Op de eerste school werden mensen gezocht op kwaliteit, zodat er allerlei specialismen in huis zijn, terwijl de tweede school mikte op een zo groot mogelijke hoeveelheid volwassenen in de klas, door laaggeschoolde assistenten aan te stellen.

De leraren

De vraag doet zich voor of leraren in een inclusieve school over andere of meer competenties moeten beschikken dan leraren op scholen die zich op een beperkt deel van de leerlingenpopulatie richten. Het is duidelijk dat kanjers in inclusief onderwijs buitengewoon competent zijn. Het is de vraag of dit is te beschrijven in af te bakenen competenties. Bij onderzoek onder deze leraren vielen twee dingen op. Het eerste is dat zij handelen vanuit duidelijk ervaren waarden. Zij willen vanuit deze waarden inclusief omgaan met kinderen. Het andere is dat zij kunnen omgaan met de soms tegengestelde eisen aan het professionele gedrag die het omgaan met heel verschillende kinderen, of kinderen met belemmeringen kan opleveren. Zij konden omgaan met de paradoxen van het vak.

In gesprekken met succesvolle inclusieve leraren laten zij vaak merken dat zij de waardigheid van kinderen voorop stellen. Het woord respect valt regelmatig. Ook mededogen is een woord dat de benadering van kinderen door deze leraren schetst. De kinderen mogen zijn die ze zijn. De leraar is gericht op de ontwikkeling en het welbevinden van het kind binnen zijn of haar mogelijkheden.

“Als volwassene ben je altijd gericht op de zelfbeschikking van kinderen.”

Leraren die op inclusiviteit gericht zijn, paren dit vaak aan authentiek contact met kinderen. Het contact is echt en persoonlijk, niet alleen vakmatig. In hun contact met kinderen blijven deze leraren in hoge mate zich zelf.

Een andere waarde die in verband staat met inclusief onderwijs is die van de persoonlijke integriteit. Als je jezelf kunt en mag zijn kun je ook leren voor jezelf. Het leren van kinderen is hun eigen project en niet een project van volwassenen. Als volwassene ben je altijd gericht op de zelfbeschikking van kinderen.

Ook als je uitgaat van stevig verankerde waarden, kom je in de dagelijkse praktijk paradoxen tegen. De mate van een succes van een leraar die met zeer verschillende en ook moeilijke kinderen wil werken lijkt afhankelijk van de mate waarin deze leraar weet om te gaan met deze paradoxen. Het gaat er vooral om niet eenzijdig te zijn maar de beide polen van de paradox in het handelen mee te nemen.

In onderstaand overzicht zijn een aantal van deze paradoxen bijeengebracht.

Het **individuele** kind serieus nemen
~n de achtergrond van de **stoornis** kennen

Betrokkenheid bij het kind
~n professionele **distantie**

Authenticiteit
~n je **aanpassen** aan het kind

Uitgaan van de **zelfsturing** van een kind
~n weten dat er emotionele en neurologische **grenzen** zijn aan zelfsturing

Ieder kind leert,
~n de **beperkingen** van leermogelijkheden erkennen

Accepteren van beperkingen
~n **hoge verwachtingen** hebben

Ontspannen zijn
~n **ambitieu**s

Professionele **verantwoordelijkheid**
~n **openheid** naar de omgeving

Omgaan met paradoxen

Hieronder bespreken we een aantal van deze niet uitputtende lijst van paradoxen.

Bij de eerste paradox: " het individuele kind serieus nemen én de achtergrond van de stoornis kennen", is het eerste deel verbonden met waarden als de waardigheid van een kind en de zelfbeschikking van mensen. Het gaat om het individuele kind met zijn eigen ontwikkeling. Je wilt naar een kind kijken als een zich ontwikkelend persoon en zien in al zijn kansen en mogelijkheden. Het kind is zijn stoornis niet. Wim is geen autist. De andere kant van de medaille is dat je een kind te kort doet als je de wetenschap die is opgebouwd over stoornissen en behandelingswijzen niet meeneemt. Het is in die zin wel handig om te weten dat Wim autistische kenmerken heeft om hem met die wetenschap beter te kunnen begeleiden. Om een kind goed te begeleiden is het goed iets te weten over zijn of haar achtergrond, wat die ook mag zijn, en dan toch weer het kind als persoon te zien.

Zelfsturing van kinderen is verbonden met waarden als waardigheid en humaniteit. In het dagelijks leven is het lang niet altijd juist om kinderen volledige zelfsturing te geven. Kinderen beschikken niet altijd over alle relevante informatie, ze overzien de gevolgen van hun eigen handelen niet en kunnen een gevaar voor zich zelf en anderen zijn. Dit kan liggen aan hun ontwikkelingsniveau en de ontwikkeling van het brein. Het kan ook te maken hebben met de emotionele ontwikkeling en beperkingen daarin. Als opvoeder kun je dus kinderen een grote zelfbeschikking geven, maar je zult hierbij altijd de grenzen van het individuele kind in ogenschouw moeten nemen.

"Pedagogisch optimisme is noodzakelijk, blind optimisme helpt nog kind noch opvoeder."

Een optimistische houding over het leervermogen van kinderen is een must voor elke opvoeder. Niet voor niets staat in de missie van succesvolle inclusieve scholen iets over hoge verwachtingen hebben van ieder kind. Toch moeten ook de mogelijkheden van kinderen in de beschouwing meegenomen worden. Gelijke hoge verwachtingen van kinderen hebben is onzinnig. Dingen van kinderen verwachten die ze niet kunnen is misdadig. Dus ook hier geldt een balans. Pedagogisch optimisme is noodzakelijk, blind optimisme helpt nog kind noch opvoeder.

De conclusie mag zijn: een goede leraar in een inclusieve school weet de balans te bewaren.

Jan Hooiveld is senior adviseur bij APS

E-mail: j.hooiveld@aps.nl,

Website: www.aps.nl.